

HUDÂ

(خدا)

Farsça'da
Allah hakkında kullanılan
isimlerden biri
(bk. ESMÂ-i HÜSNÂ).

HUDÂBAHŞ

(خدا بخش)

(1842-1908)

Hindistan'da
Bihâr eyaletinin Patna şehrinde
kendî adıyla anılan kütüphanenin
kurucusu, hukukçu.

Bihâr'da Okahi (Chhapra) köyünde doğdu. Kalkûta Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi gördükten sonra Patna'da avukatlığa başladı (1868). Daha sonra aynı yerde savcı ve 1894-1898 yılları arasında Haydarâbâd'da yüksek mahkeme reisi olarak görev yaptı. 1898'de emekli olunca tekrar Patna'ya döndü. Ağustos 1908'de vefat etti ve kurduğu kütüphanenin bahçesine defnedildi. Hudâbahş'in oğullarından yine hukukçu olan Selâhaddin Hudâbahş İslâm tarihi ve medeniyetiyle ilgili konularda çeşitli eserler yazmıştır.

Hudâbahş'in kitaplara ve özellikle nâdir yazmalara karşı aileden gelen büyük bir merakı vardı. Babası öldüğünde ona 1400'den fazla yazma eser ihtiva eden bir kütüphane bırakmıştı. Kendisi de Mısır, Suriye, Lübnan, Irak ve İran'dan kıymetli kitaplar topluyordu; böylece 1891'de yazma eserlerin sayısı 4000'i buldu. Bir yandan eser toplamaya devam ederken öte yandan bu eserleri koruyabilmek için kurmak istediği vakıfla ilgili çalışmalara başlayan Hudâbahş nihayet bu arzusunu gerçekleştirdi ve 29 Ekim 1891 tarihinde kütüphanesi resmen hizmete açıldı. Patna'nın batısında Bankipûr'da (Azîmâbâd) ku-

ruş ve Arapça, Farsça yazma eserleriyle tanınan kütüphanenin resmî adı The Patna Oriental Public Library olmakla birlikte halk arasında Kütübâhne-i Hudâbahş diye şöhret bulmuştur. Günümüzde ise daha çok İngilizce Khuda Bakhsh Oriental Public Library olarak tanınan kütüphane, dünyanın yazma koleksiyonları bakımından en zengin birkaç kütüphanesinden biridir. Bu kütüphanede 18.000 yazma ve 148.000 matbu eserin yanında 2000'in üzerinde resim ve minyatür vardır.

Hindistan genel valisi Lord Curzon tarafından Hudâbahş Kütüphanesi'ni düzenlemek ve kataloglarını hazırlamakla görevlendirilen Sir Edward Denison Ross'un Abdülmuktedir, Azîmüddin Ahmed, Abdülhamîd, Muînüddin Nedvî ve Mes'ûd Âlem Nedvî'nin yardımlarıyla hazırladığı kataloglar otuz bir cilt halinde neşredilmiştir (*Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Oriental Public Library at Bankipur, Calcutta 1908-1939*). Daha sonra yazmaların katalogları otuz dört cilde ulaşmış olup çalışmalar hâlâ devam etmektedir (kütüphanedeki önemli yazmaların bir listesi için bk. Abid Raza Bedar, s. 623-672; ayrıca bk. **BANKİPÜR**).

BİBLİYOGRAFYA :

Abid Raza Bedar, "Regional Planning for Unearthing the Knowledge Buried in Oriental Manuscripts Libraries", *The Third Congress of Muslim Librarians and Information Scientists, Comlis III, 24-26 May 1989, Istanbul*, Ankara 1989, s. 621-672; Salahuddin Khuda Bakhsh, *My Father: His Life and Reminiscences*, Patna 1991; a.mlf. - Jadunath Sarkar, *Khuda Bakhsh*, Patna 1991; W. C. Scott O'Connor, *An Eastern Library: An Introduction to the Khuda Bakhsh Oriental Public Library*, Delhi 1991; Muhsin el-Osmânî en-Nedvî, "el-Mektebetü's-Şarkîyyetü'l-İcâmme li-Hudâbahş", *el-Ba'sû'l-İlmî*, XIX/8, Leknev 1975, s. 67-69; A. S. Bazmee Ansari, "Bankipûr", *EP* (İng.), I, 1018; Sh. Inayatullah, "*Khudâ Bakhsh*", a.e., V, 43-44.

ABID RAZA BEDAR

HUDARÎ

(الخضري)

Muhammed b. Afîf el-Bâcûrî el-Hudarî
(1872-1927)

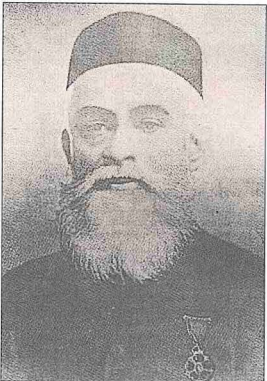
Mısırlı hukukçu ve tarihçi.

Kahire'de doğdu. Elmâs el-Hâcib Mes-cidî'nin hatibi olan babasının hocalarından birine nisbetle kendisine Hudarî lakabı verilmiştir. Yüksek öğrenimine Ezher'de başlayan Hudarî 1309 (1891) yılın-

da bu okuldan ayrılarak Dârü'lûm'a geçti ve buradan mezun oldu. İlk görevine Sudan'ın başşehir Hartum'da şer'î kadı olarak başladı; üç yıl sonra Kahire'de el-Kazâü's-şer'î Medresesi'ne önce müderris, ardından vekil (müdür) olarak tayin edildi ve on iki yıl süreyle bu görevde kaldı. el-Câmiatü'l-Misriyye'nin kurulması ile bu üniversitede İslâm tarihi profesörü oldu. Daha sonra Mısır Maarif Vekâleti'nde müfettiş olarak görev yaptı ve bu görevde iken 8 Şevval 1345 (10 Nisan 1927) tarihinde Kahire'de vefat etti.

İlmî düşüncede ve dinî hayattaki her türlü donuklaşmaya karşı mücadele eden Hudarî, henüz Dârü'lûm'da öğrenci iken Muhammed Abduh'un islah ile ilgili fikirlerini benimsemişti. Hayatı boyunca fıkıh, usul, tarih ve edebiyatla meşgul olmuş, özellikle el-Câmiatü'l-Misriyye'de hoca iken birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bunlardan biri Tâhâ Hüseyin'dir. Hudarî'nin daha sonraki yıllarda çeşitli tartışmalara girdiği Tâhâ Hüseyin, hocasının Avrupa'da eğitim görmediği için derslerinde eski tarih kitaplarını tenkit etmeden ve konular hakkında derinleşmeden nakillerde bulunduğunu söyler (*el-Mecmû'atü'l-kâmile*, I, 457).

Eserleri. 1. *Uşûlül-fıkh* (Kahire 1329, 1352/1933, 1358/1938, 1389/1969 [6. baskı]). Hudarî bu eserini, 1905 yılında bugünkü Hartum Üniversitesi'nin temelini teşkil eden Gordon Memorial College'da Sudan şer'î mahkemelerine kadı olarak yetiştirilmek üzere okuyan talebelere fıkıh usulü dersleri verdiği dönemde yazmıştır. Pezdevî'nin *el-Uşûl'ü*, İbnü'l-Hâcib'in *el-Muhtaşar*'ının çeşitli şerhleri, Karâfî'nin *Tenkihu'l-fuşûl'ü* ve İsnevî'nin *el-Minhâc* şerhinden faydalanarak açık bir ifade ile kaleme aldığı eserini Muhammed Abduh'a göstermiş, onun tavsiyesi üzerine Şâtîbî'nin *el-Muvâfaqât*'ından çeşitli ilâveler yapmıştır. Daha sonra

Hudâbahş

Hudarî